

Hanseforbundet viser vejen for fremtidens verdensorden

Af Andrej Kortunov

Hanseforbundets tilblivelse, udvikling, opblomstring og forfald er ikke kun af interesse for historikere. Principper og elementer fra 'Hanse-modellen' kan meget vel blive bærende i opbygningen af det 21. århundredes nye verdensorden.

Hanseforbundet er et af de mest interessante fænomener fra det middelalderlige Europa, om end det med uret er blevet overset. Forbundet forblev en essentiel del af den europæiske historie over fem århundreder – fra midten af det 12. århundrede til midten af det 17. århundrede. På højdepunktet af sin væld strakte dets indflydelse sig fra Venedig i syd til Bergen i nord, og fra London i vest til Novgorod i øst. Hanseforbundets skibe rejste til Arkhangelsk, Lissabon og Reykjavik, til Middelhavets fjerneste havne. Tyske kurfyrster, franske konger, svenske

jarler og russiske kejsere var nødt til at forholde sig til Hanse.

] Tyske kurfyrster, franske konger, svenske jarler og russiske kejsere var nødt til at forholde sig til Hanse.

Hanseforbundets handelsflåde bestod allerede i begyndelsen af det 14. århundrede af tusinder af skibe. Til sammenligning kan det bemærkes, at den berømte 'Uovervindelige Armada', som på bekostning af en enorm kraftanstrengelse for den spanske supermagt blev udrullet næsten tre århundrede forinden, bestod af cirka 130 skibe. I løbet af Hanseforbundets opblomstringsperiode i det 15. århundrede nærmede antallet af fuldbyrdede medlemsbyer sig 200, og der var op til tre tusinde områder på det enorme nordeuropæiske kontinent, som var under Hanses indflydelse.

Andrej Kortunov er generalsekretær for Russian International Affairs Council og medlem af en række russiske og internationale ekspertkomitéer. Han har en ph.d. i historie fra Moskva Statsinstitut for Internationale Relationer og har en international akademisk karriere bag sig.

FOTO: Hanseforbundet var baseret på et effektivt matrixprincip i stedet for hierarki og strakte sig på sit største fra Venedig i syd til Bergen i nord, og fra London i vest til Novgorod i øst. Her er forbundets udstrækning anno 1400.

(Foto: Wikimedia Commons)

Hanseforbundet som model

Hanseforbundet som model for opbygningen af et internationalt system udfordrer ikke kun den middelalderlige europæiske model, som var et kaotisk samspil af et komplekst og broget konglomerat af overvejende monarkiske stater – imperier, kongeriger, hertugdømmer, fyrstedømmer, grevskaber og så videre. Det ville ikke være en overdrivelse at hævde, at Hanse-modellen også udfordrer det westfalske system for europæisk politik, hvis principper lagde fundamentet for den moderne verdensorden. Og selvom den westfalske model historisk set vandt over den hanseatiske, havde den hanseatiske orden en hel række væsentlige fordele i forhold til den westfalske.

Dette er værd at huske på i dag, hvor der i stadigt stigende grad drages tvivl om den westfalske ordens urokkelighed. I det følgende gennemgås de vigtigste karakteristikker ved den hanseatiske orden, som har relevans for det 21. århundrede.

Matrix i stedet for hierarki: Som nævnt ovenfor blev Hanseforbundet bygget på et matrixprincip med minimalt hierarki inden for systemet (Lübeck fungerede snarere som koordinator end hegemon). Matrixprincippet gav stabilitet til hele strukturen, også under omstændigheder, hvor Hanseforbundets sammensætning var skiftende. Forskellige byers ind- eller udtræden af forbundet påvirkede ikke systemets

overordnede stabilitet. Besværlige hierarkiske systemer i europæisk politik eller verdenspolitik viste sig ofte ustabile og skrøbelige – særligt når der begyndte at opstå problemer mellem hegemoniske aktører (det seneste eksempel herpå er præsident Donald Trump-administrations handlingers indvirkning på den moderne verdensorden). En fordel ved matrix-systemet var også den kraftige reduktion i transaktionsomkostninger. Lübecks budgetudgifter til at lede forbundet udgjorde kun en ubetydelig del af de ressourcer, som den mest forarmede europæiske monark måtte bruge på at regere sin stat.

Frivillighed i stedet for vold: Selvom Hanseforbundet undertiden førte krige, forsøgte man aldrig at rekruttere nye medlemmer ved brug af militær styrke eller politisk tvang. Selvfølgelig 'lokkede' Hanseforbundet målrettet nye medlemmer til ved at forklare de mange fordele ved et fuldgældigt medlemskab. Men byerne indtrådte ikke i forbundet af frygt for krig, besættelse og ødelæggelse. Den frivillige indlemelse var en garanti for, at nye medlemmer ville udføre sine forpligtelser over for forbundet. Var man ikke klar til at underlægge sig forbundets regler, så skulle man ikke melde sig ind, men i stedet forblive en ekstern partner. Det westfalske systems stater og statslige sammenslutninger udviklede og udbredte sig i højere grad ved brug af vold under erobningskrige og sjældent gennem befrielseskrige. Som følge heraf krævede geografisk ekspansion såvel

Var man ikke klar til at underlægge sig forbundets regler, så skulle man ikke melde sig ind.

som konsolideringen af ekspansionen enorme ressourcer.

Kontrol over kommunikation i stedet for kontrol over territorier: Til forskel fra middelalderlige stater, og faktisk også mange nutidige stater, var kontrol over nye territorier aldrig centralt for Hanseforbundets aspirationer. Såfremt forbundet kontrollerede territorier, var det udelukkende indirekte og så vidt muligt ved udnyttelse af territoriets økonomiske ressourcer til egen fordel. Det var meget vigtigere for hansestæderne at bevare kontrollen over maritime kommunikationslinjer, samt en åben adgang til de markeder, der var af prioritering for Hanseforbundet. Selvom kontrollen over kommunikationslinjerne ikke var let og i visse tilfælde omkostningskrævende, var det stadig mindre besværligt og omkostningskrævende end at bevare kontrollen over fjendtlige territorier. Derfor var overanstrengelse af sine kapaciteter aldrig et så stort problem for Hanseforbundet, som det konstant viste sig at være for de førende europæiske stater.

Prioritering af private interesser i stedet for prioritering af suverænenes interesser: Husk på, at Hanseforbundet ikke opstod som en forsamling af fyrster eller borgmestre, men som en sammenslutning af privatpersoner – købmænd og senere foreninger (i moderne terminologi 'ikke-statslige organisationer'), som beskæftigede sig med mari-

tim handel. Denne omstændighed gav den hanseatiske model yderligere stabilitet ved at beskytte forbundets medlemmer mod uventede overraskelser, som uundgåeligt følger med et politisk byliv. Et magtskifte i byrådet eller endda i den officielle byreligion påvirkede sjældent handelsgilderne og de individuelle købmænd i Hanseforbundet. For de europæiske stater var en lignende stabilitet en sjældenhed. Derudover bidrog princippet om *bottom-up*-organisering – prioriteringen af private interesser – til større entreprenørskab, initiativrighed og opfindsomhed blandt forbundets medlemmer.

Balancering af interesser fremfor magtbalance: Hanseforbundet bestod af mange forskellige byer – store og små, gamle og nye, rige og ikke så rige. I disse byer talte man forskellige sprog, bekendte sig til forskellige religioner og byggede på forskellig vis relationer til de feudale monarkier. Selvfølgelig var der også ledere i forbundet – Lübeck, Hamborg, Bremen med videre. Men alligevel fungerede systemet ikke på baggrund af en magtbalance mellem dets konstituerende elementer, men på en balance af deres individuelle og gruppebaserede interesser. ”Det østlige Hanse”, som fokuserede på handlen i Østersøen, arbejdede aldrig imod ”Det vestlige Hanse”, hvis ambitioner lå i Nordsøen. Alle forbundets medlemmer havde lige rettigheder og forpligtelser, samarbejde sejrede over konkurrence, og forbundet blev anset for at være et instrument til opnåelsen af et fælles gode. I det westfalske system er magtbalancen fortsat det

grundlæggende fundament i dets konstruktion, svage aktører underkastes de stærke, og rivalisering dominerer over samarbejde.

Mobilitet versus inert: Et bemærkelsesværdigt karaktertræk ved Hanseforbundets ’udenrigspolitiske stil’ var dets evne til effektivt at træffe og udføre de mest seriøse beslutninger uden at skulle igennem lange, trættende forhandlinger. Strengt taget var Hanse på intet tidspunkt en juridisk aktør og kunne derfor ikke indgå juridisk bindende aftaler med europæiske monarkier. Til gengæld forstod Hanse ganske udmærket værdien af forbundets internationale omdømme som helhed og for hvert enkelt medlem af forbundet. Derfor var pålideligheden som regel større ved hurtige aftaler med Hanse end ved aftaler, som pinagtigt blev indgået gennem endeløse diskussioner blandt europæiske monarker. Derudover kunne Hanse – til forskel fra størstedelen af disse monarker – hurtigt mobilisere for sin tid enorme økonomiske ressourcer uden at ty til nye beskatninger af folket eller ekstern låntagning.

Fleksibilitet versus rigiditet: Selv i dag er Hanseforbundets virtuose håndværk, med et bredt udvalg af positive og negative incitamenters i omgangen med stærkere partnere, slående. De middelalderlige monarkier havde to primære værktøjer, som oftest blev brugt samtidigt til at presse Hanse i tilfælde af problemer: konfiskering af tilrådeværende varer for Hanseforbundets købmænd og fængsling af

sidstnævnte. Hanse anvendte for første gang i europæisk historie en taktik med 'smarte sanktioner' i forsøget på – og ikke uden held – at finde sine modstanderes mest sårbare punkter og på samme tid undgå at skade sine lokale partnere og potentielle allierede. Sammenligner man den hanseatiske tilgang til sanktioner med såkaldte moderne tilgange til dette udenrigspolitiske instrument i Washington, så må man anerkende Hanseforbundets diplomatiske kunst. Ikke mindre virtuos var evnen til at udlicitere løsningen på traditionelle sikkerhedsproblemer til sine partnere fra europæiske stater eller blandt de tilsvarende middelalderlige 'private militære selskaber'.

Projektorienteret tilgang versus strategisk tilgang: De mest fremsynede europæiske og ikke-europæiske monarker (i moderne tid præsidenter og premierministre) var i deres udenrigspolitiske planlægning styrede af deres forståelse af de strategiske opgaver, som deres lande stod over for. Ved brug af disse strategier blev der på en eller anden vis akkumuleret ressourcer, oprettet institutioner, og konkrete mål og taktiske træk arrangeret. Det ser ikke ud til, at Hanse nogensinde havde en langsigtet strategi; dets ageren var summen af separate internationale projekter, som var forbundet med meget konkrete forbundsinteresser. Hanse voksede ik-

ke som et træ i en fransk park, der omhyggeligt passes, klippes og afskæres af en gartners kyndige hånd, men snarere som en skjult svampeplukker i en skov, hvor nye svampe uventet og uforudsigeligt vokser frem. I denne forstand minder Hanses udvikling på sin vis om de græske koloniers udbredelse langs Middelhavets og Sortehavets naturhavne fra det 8. til det 6. århundrede f.v.t. Dog med den markante forskel, at de arkæiske grækere ikke formåede at nå til enighed om oprettelsen af et forenet handelsøkonomisk forbund.

Derfor bør særegenhederne ved Hanseforbundets tilblivelse, udvikling, opblomstring og forfald ikke kun være af interesse for historikere. Der er alle grunde til at tale om den meget særlige 'Hanse-model' for internationale relationer, som ikke kun er unik i den europæiske middelalders historie, men også i hele verdenshistorien. Det er ikke utænkeligt, at visse principper og elementer i 'Hanse-modellen' under visse omstændigheder kan anvendes i opbygningen af det 21. århundredes nye verdensorden.

Oversat fra russisk af Simone F. Kovaltsenko

○ ○ ○